

Базова педагогічна підготовка майбутнього вчителя як методологічна основа неперервної педагогічної освіти //Неперервна професійна освіта: теорія і практика: Збірник наук. праць/За ред. І.А.Зязюна та Н.Г.Ничкало. – У 2 ч. – Ч.1. – К., 2001. – С. 199-202.

Антонова О.Є.

Житомирський педуніверситет

БАЗОВА ПЕДАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК УМОВА ЕФЕКТИВНОСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

В умовах оновлення системи педагогічної освіти особливого значення набуває проблема теоретико-методологічної підготовки вчителя як складової його загально професійної майстерності. Сучасна школа відчуває гостру потребу у спеціалістах, які володіють методологічною культурою, тобто відрізняються особливим складом мислення, що ґрунтується на глибоких професійних знаннях та умінні використовувати їх у процесі розв'язування проблемних педагогічних ситуацій.

Специфіка педагогічної діяльності вимагає від педагога сталої орієнтації в наукових основах професії вчителя-вихователя, усвідомлення нових завдань школи, уміння розв'язувати їх швидко і на високому рівні. Вчителю доводиться постійно аналізувати педагогічний досвід, проводити власні експерименти, поповнювати та вдосконалювати свої знання.

Під час своєї педагогічної діяльності вчитель постійно стикається з необхідністю розв'язання комплексних, різнопланових практичних завдань. Вирішуючи їх, вчителю потрібно брати до уваги всю різноманітність умов, що створюють кожен конкретну ситуацію. Тому він повинен вміти перенести набуті теоретичні знання в свою практичну діяльність. Знання інтегруються навколо практичної проблеми і переводяться на мову практичних дій. Підґрунтям, що регулює процеси прийняття практичних рішень вчителем, виступає *база знань педагога*. Вчитель набуває знань все своє свідоме професійне життя, адже ще Я.А.Коменський стверджував, що той хто вчить інших має навчатися сам – “не тільки тому, що повторюючи, він закріплює в собі знання, але також і тому, що отримує можливість глибше проникати у речі”. Проте основи розуміння і володіння вчителем системою професійних знань закладається у процесі навчання його у педагогічному навчальному закладі. Тому результатом цього навчання має стати перш за все забезпечення науково-теоретичної підготовки майбутнього вчителя, формування його педагогічних поглядів, стимулювання процесу усвідомлення ним сутності законів виховання та навчання, наукових основ організації педагогічної діяльності. Саме ця сфера підготовки студентів є найменш розробленою в теоретичному та методичному відношенні.

Серед пріоритетних напрямів реформування вищої школи важливе місце посідають питання оновлення змісту базової педагогічної освіти; запровадження ефективних педагогічних технологій; створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення навчального процесу.

Особливого значення для підвищення наукового рівня педагогічної підготовки майбутнього вчителя набуває розвиток та поглиблення теорії педагогічних знань. Високий рівень володіння педагогічною теорією

- сприяє усвідомленню перспективних тенденцій та завдань сучасної школи і педагогічної науки загалом;
- допомагає орієнтуватися у нових концепціях, теоріях, ідеях, технологіях;
- озброює педагога системою науково-педагогічних та дослідницьких методів аналітико-синтетичної діяльності;
- забезпечує ефективність проектування цілей, завдань, форм та методів навчально-виховного процесу та педагогічної діяльності вчителя;
- дозволяє моделювати педагогічні ситуації та аналізувати шляхи їх розв'язання.

Складність і відповідальність поставленого завдання, від якого залежить підготовка національних кадрів нової генерації, вимагає суто наукового підходу до його виконання і, насамперед, теоретичного обґрунтування загальної концепції та основних принципів викладання та вивчення дисциплін педагогічного циклу, їх науково-методичного забезпечення. Саме тому в останні роки зроблено чимало спроб переосмислення структури, змісту та організації процесу загальнопедагогічної підготовки майбутнього педагога. Існуюча ж до цього часу у вищих закладах освіти традиційна система навчання характеризується вербальністю, стереотипністю, знеособленістю викладання курсу педагогіки, що викликає ряд суперечностей, зокрема: між зростаючими потребами сучасної школи у професійній компетентності вчителя та якістю його фахової підготовки; між посиленням інтелектуалізації праці педагога та недостатнім рівнем науково-педагогічної підготовки майбутнього вчителя; між соціальним замовленням щодо професійної підготовки вчителя та рівнем сформованості у нього базових педагогічних знань.

Проблема теоретичної підготовки вчителя знаходиться і завжди знаходилася у центрі уваги провідних вчених - педагогів і психологів - минулого і сучасності. На сучасному етапі розвитку педагогічних знань можна виділити ряд напрямів наукового пошуку щодо розв'язання названої проблеми, а саме:

- впорядкування системи педагогічних знань, створення поняттєво-термінологічного апарату сучасної педагогічної науки (В.Є.Гмурман, С.У.Гончаренко, О.С.Дубинчук, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, Ф.П.Корольов, В.В.Краєвський, І.П.Підласий, П.К.Холмогорцев, М.Д.Ярмаченко та ін.);
- розвиток педагогічної термінології у професійній підготовці вчителя, виділення базових знань курсу педагогіки для студентів вищих навчальних закладів (В.С.Безрукова, Б.З.Вульфів, Б.Т.Лихачов, В.І.Лозова, В.І.Луговий, Н.Г.Ничкало, В.В.Сагарда, А.А.Сбруєва, В.А.Семиченко, С.О.Сисоєва, В.А.Сластьонін, Г.В.Троцко та ін.);

- методологія розвитку теоретичного мислення (Л.С.Виготський, П.Н.Гальперін, В.В.Давидов та ряд зарубіжних дослідників, зокрема Б.С.Блум, Дж. Брунер, Е.Стоунс, Л.С.Шульман та ін.);

- розвиток теоретичного мислення майбутнього вчителя (В.І.Журавльов, Ю.Н.Кулюткін, Н.В.Кузьміна, Г.С.Сухобська та ін.).

Аналіз сучасного стану теоретико-методологічної підготовки вчителя та традиційної загальнопедагогічної підготовки студентів вищих навчальних педагогічних закладів свідчить про те, що в цілому рівень методологічної підготовки майбутнього вчителя є недостатнім. Було виявлено певне відставання та недорозвиненість мотиваційної сфери майбутніх учителів щодо оволодіння базовими знаннями з педагогіки, яке впливає на подальший рівень розвитку у студентів визначених педагогічних знань та пов'язаних з ними умінь. Крім того, недостатньо глибоко сформовані у студентів уявлення про сутність головних компонентів педагогічних знань, зокрема, про цілі, закономірності, принципи, форми та методи виховної і навчальної діяльності педагога. Останнє, в свою чергу, впливає на рівень розвитку професійного мислення студентів та на процес формування у них умінь, пов'язаних з аналізом, проектуванням та конструюванням елементів цілісного педагогічного процесу.

Теоретико-методологічна підготовка майбутнього вчителя з педагогіки повинна орієнтуватися на високий рівень підготовки фахівця і має бути побудована таким чином, щоб студенти оволодівали основами педагогічної теорії у процесі спеціально організованої діяльності шляхом застосування дослідницьких методів при розв'язуванні педагогічних задачних ситуацій. Така побудова навчального процесу формує евристичний стиль мислення студентів, створює необхідне підґрунтя для наступного творчого використання ними своїх педагогічних функцій, спонукає до самостійного дослідження тих чи інших педагогічних явищ.

Нами була розроблена ідеальна модель базової педагогічної підготовки майбутнього вчителя (аспект сформованості базових знань з педагогіки). Її побудова відображає загальну структуру педагогічної діяльності і містить чотири *блоки*.

Мотиваційний блок вміщує чинники, що спонукають учителів звертатися до системи соціальних та психолого-педагогічних знань в їх педагогічній діяльності, а також питання, які дають змогу осмислити важливість методологічних знань та їх використання у педагогічній практиці.

Аксіологічний блок містить показники, що характеризують емоційно-ціннісне ставлення вчителів до педагогічної теорії загалом та до системи базових знань з педагогіки зокрема.

Змістово-поняттєвий блок містить показники, що характеризують головні компоненти базових знань з педагогіки, ступінь їх значущості та рівень сформованості знань з різних розділів педагогіки у самооцінці вчителів.

Операційно-діяльнісний блок охоплює показники, які характеризують рівень сформованості у вчителів комплексних умінь оперувати базовими

знаннями з педагогіки. Виділено п'ять основних груп умінь (виходячи із загальної структури педагогічної діяльності): гностичні, проектувальні, конструктивні, комунікативні, організаторські.

Проведена дослідницька робота дозволила розробити цілісну структуру технологічної побудови процесу формування у майбутніх учителів базових знань з педагогіки. Вона передбачала дослідження всіх аспектів цього процесу, починаючи з постановки цілей, проектування та організації навчання до перевірки ефективності створеної моделі. Особлива увага надавалася розвитку мотиваційної та аксіологічної сфер, підвищенню рівня сформованості змістового та операційно-діяльнісного компонентів діяльності майбутніх учителів щодо засвоєння ними системи базових знань з педагогіки. Найбільш вагомими при цьому виявилися методи, які стимулюють самостійність мислення майбутніх учителів.

Розроблено структуру навчальних методів, яка складається з чотирьох взаємопов'язаних груп: 1) *мотиваційно-стимулюючі* – бесіди, інтелектуальні ігри, які стимулюють пізнавальний інтерес до майбутньої педагогічної роботи та вивчення її основ; проблемні питання; розв'язування педагогічних задач та кросвордів; творчі завдання тощо; 2) *теоретико-пізнавальні* - методи аналізу, синтезу; контент-аналізу основних педагогічних понять; зіставлення, порівняння, абстрагування, моделювання педагогічних ситуацій; конструювання особистих визначень педагогічних понять; аналізу і узагальнення педагогічної літератури та передового педагогічного досвіду; анотування та реферування педагогічних першоджерел тощо; 3) *практичні* – навчальні дискусії, ділові ігри, ведення педагогічних словників, різні види самостійної роботи (з книгою, у зошитах, з навчальною документацією) тощо; 4) *контрольно-регулюючі* - тестові завдання різного рівня складності; розв'язування педагогічних задач, пов'язаних з поняттєвим апаратом; виконання спеціальних методик тощо.

Створена експериментальна модель базової педагогічної підготовки майбутнього вчителя та здійснена на її основі експериментальна робота доводять, що ефективність методологічної підготовки майбутнього вчителя залежить від рівня розвитку таких компонентів пізнавальної діяльності: а) ступеня сформованості мотиваційно-ціннісної сфери (ставлення до педагогічної професії, усвідомлення значущості педагогічних знань, ціннісної орієнтації щодо місця дитини та педагога у навчально-виховному процесі); б) рівня розробленості змісту курсу педагогічної підготовки (змістово-поняттєвий компонент), його структурованості, продуманості, чіткості; в) рівня організації операційно-діяльнісного компонента (застосування активних методів навчально-пізнавальної діяльності, науково-педагогічних методів дослідження, створення структури педагогічних умінь, необхідних майбутньому вчителю у процесі оволодіння базовими знаннями з педагогіки, детальна розробка методичного забезпечення практичних занять курсу).